

AİLE EĞİTİM PROGRAMI (AEP) VE EBEVEYNLIK BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN YARARLANICILARIN GÖZÜNDEN İNCELENMESİ: KONTROL GRUPLU BİR ÇALIŞMA

Öznur ŞEN KARADAĞ¹

Tarık TUNCAY²

Öz

Bu araştırma Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca düzenlenen Aile Eğitim Programı'nın (AEP) yararlanıcılarda pozitif ebeveyn-çocuk ilişkisi kurma ve ebeveynlik becerilerini geliştirmeye olan ilişkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kontrol gruplu nicel desen kullanılmıştır. Katılımcılar Karabük ilinde AEP'e katılan 77 kişiden oluşan uygulama grubu ve bu eğitime katılmamış 100 kişiden oluşan kontrol grubunu içermektedir.

Uygulama ve kontrol grubunun sosyo-demografik özelliklerinin birbiriyle benzer olduğu, ebeveyn bilgi formu ve Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği kullanılarak yapılan karşılaştırmada, uygulama grubunun kontrol grubuna göre çocuğun gelişim dönemleriyle ilgili daha fazla bilgi sahibi olduğu, daha az olumsuz disiplin yöntemleri kullandığı, daha demokratik tutumlar benimsediği ve daha olumlu bir ebeveyn-çocuk ilişkisi kurduğu görülmüştür. Bu araştırma yoluyla ulaşılan sonuçlar doğrultusunda; aile eğitim programının yaygınlaşarak daha çok kişiye ulaşılması, ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesinde ve çocukların riskli davranışlarının azaltılmasında katkılar sağlanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveynlik Becerileri, Aile Eğitim Programı, Ailelerle Sosyal Hizmet, Pozitif Ebeveynlik

¹Sosyal Hizmet Uzmanı, Karabük Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müd., Güleç Çocuk Evleri Sitesi, E-posta: oznur.sen@aile.gov.tr, ORCID:0000-0001-8749-2148

²Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: ttuncay@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9447-6717

KARADAĞ, Ö., TUNCAY, T. (2022). Aile Eğitim Programı (AEP) ve Ebeveynlik Becerileri Arasındaki İlişkilerin Yararlanıcıların Gözünden İncelenmesi: Kontrol Gruplu Bir Çalışma, 22(54), 11-42. DOI: 10.21560/spcd.vi.897645

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE FAMILY TRAINING PROGRAM AND PARENTAL SKILLS FROM THE EYES OF THE RECIPIENTS: A CONTROL-GROUP STUDY

Abstract

This study was conducted to examine the effects of the family training program organized by the Ministry of Family, and Social Services on positive parent-child relationships and parenting skills. A quantitative control-group design was used. Participants consisted of 77 individuals who attended the family training program in Karabük and 100 people for a control group who did not participate in this training. Findings indicate that the sociodemographic characteristics of the implementation and control groups were similar to each other. In the comparison made using the parent information form and the Child-Parent Relationship Scale, the implementation group had more information about the child's developmental stages than the control group, used non-harmful discipline methods. Also, it has been observed that they adopt democratic attitudes and establishes a more positive parent-child relationship. Information obtained as a result of this research is thought that expanding the family education program and reaching more people will make significant contributions to developing parenting skills and reducing the risky behaviours of children.

Key Words: *Parenting Skills, Family Education Program, Family Social Work, Positive Parenting*

GİRİŞ

Etkili aile eğitim programları kişilerin ebeveynlik becerilerinin gelişmesine (Kumpfer, Magalhaes ve Ahearn Greene, 2016) ve daha olumlu bir ebeveyn-çocuk ilişkisi kurmasına (Webster-Stratton, 2016) destek sağlamaktadır. Uluslararası literatür ve ülkemizde yapılan çalışmalar bu durumu desteklemekte olup bu çalışmada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından düzenlenen Aile Eğitim Programları (AEP) incelenerek programın yaygınlaştırılması ve olumsuz yanlarının revize edilmesi amaçlanmaktadır. Toplumun şekillendiren en temel kurum ailedir ve bugün aile, ikamesi olmayan bir sistem olarak işlevini sürdürmektedir. Yapılan çalışmalar en gelişmiş refah sistemlerinin dahi ailenin biyolojik, sosyal, manevi ve kültürel işlevlerini ikame edemediğini (Tuncay, 2019) göstermektedir.

Çocukların genel iyilik hallerini artırmak amacıyla ebeveynlere, başta çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını, pozitif ebeveyn-çocuk ilişkisini ve günümüz sosyal risklerini içeren eğitimlerin verilmesi, modern toplumların tümünde aileyi koruyabilmek için gerekli görülen önleyici müdahaleler arasında yer almaktadır. Aile eğitim programlarıyla ilgili alanyazın incelendiğinde; aile eğitim programının ailelerde empati yeteneğini ve iletişim becerilerini geliştirdiği (Rizo, Macy, Ermentrout, ve Johns, 2011), pozitif ebeveynlik tutumlarını artırdığı (Webster-Stratton, 2016) ceza verici tutumları azalttığı (Gordon, 1996), çocuklarda madde kullanımı, depresyon, suça yönelme gibi risklerin azalmasına katkı sağladığı (Kumpfer, ve diğerleri, 2016), ailelerin uygun tutumlar geliştirmesiyle çocuklardaki diğer davranış sorunlarını da azalttığı (Kumpfer, Pinyuchon, Baharudin, Kannikar, ve Xie, 2016) bildirilmektedir. Diğer taraftan Türkçe alanyazında Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) tarafından uygulanan aile eğitim programlarının annelerin çocuklarına fiziksel ve duygusal şiddet uygulama durumunu azalttığı ve çocuklarından memnun olma durumlarını artırdığı (AÇEV, 2008), annelerin çocukların eğitim hayatı ve gelişiminde oyunun önemi konusunda bilinç düzeylerini artırdığı, çocuklarıyla daha olumlu bir ebeveyn-çocuk ilişkisi kurmaya katkı sağladığı (AÇEV, 2016), babaların çocuk bakımı konusunda becerilerini artırdığı ve babaların da toplumsal cinsiyet açısından eşitlikçi ebeveynlik sorumluluklarına ilişkin pozitif tutumlar geliştirmesine katkı

sağladığı (AÇEV, 2019) görülmektedir. Diğer kuruluşlar tarafından düzenlenen aile eğitim programlarının işlevselliği ve etkileri hakkında bilimsel bilgi eksikliğinin olduğu görülmektedir. Bunlar arasında ASHB tarafından ülke genelinde yürütülen, özellikle yaygınlık ve içerik bakımından öne çıkan AEP'in yararlanıcıların gözünden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

AİLE EĞİTİMİ VE TARİHÇESİ

Ebeveynlik, çocuğun doğumundan büyüyüp yetişkin olana kadar geçen süreçte ihtiyaçlarının karşılanarak gelişiminin desteklenmesi olarak tanımlanır (Hamner ve Turner, 1996). Bireyin karakter gelişimi, davranışlarının şekillenmesi, iyi ve kötü algıları öncelikle sosyalizasyonun gerçekleştiği ilk yer olan aile tarafından çocuğa verilmektedir. Çocuğun sosyalizasyonunun ve buna bağlı olarak karakter gelişiminin sağlıklı şekilde ilerleyebilmesi için ebeveynlere bilgilendirme yapılması destekleyici hizmetlerdendir. Bu doğrultuda aile eğitimi, ebeveynlere ve diğer bakım verenlere yönelik olarak bebeğin gelişiminde ve sosyalizasyonunda gerekli olan ana bilgileri, araçları ve yetenekleri sağlayabilmek amacıyla geliştirilmiş eğitim programı olarak tanımlanmaktadır (James ve Ponzetti, 2016).

Ural (2013), aile eğitiminin zamanla toplum refahına katkı sağladığını belirtmekte ve aile eğitiminin daha sağlıklı ve mutlu aileler yetiştirmek, dolayısıyla daha iyi bir toplum yaratmak üzere ebeveynlere ya da anne baba rolünü üstlenen bakım verenlere rehberlik yapmayı ve ebeveynlik becerileri kazandırmayı içeren bir eğitim programı olduğunu ifade etmektedir. Bir başka deyişle aile eğitimi, önce aile sonra toplum refahını artırmak üzere çocuğun fiziksel, bilişsel ve psikososyal gelişiminde gerekli olan bilgileri sağlayabilmek ve bu yolla ebeveyn-çocuk ilişkisini güçlendirerek olumlu ebeveynlik tutumlarını artırmak için ebeveynlere veya bakım verenlere yönelik gerçekleştirilen sistemli bir eğitim programıdır (James ve Ponzetti, 2016). Söz konusu eğitim programları tekil bir çalışmadan ziyade bilgi ve uygulama içerikleriyle birlikte sunulan sistemli bir çalışmadır.

Aile eğitimi bugünkü anlamıyla olmamakla birlikte çok uzun yıllardır var olan bir çalışma konusudur. Yaşanan toplumsal gelişmeler ile toplumdaki aile ve çocuk kavramı, toplumun aileden beklentileri ve aile dinamiklerinin değişimiyle kuşkusuz aile eğitimi de değişmiştir. Gelenek öncesi dönemde

aile eğitimine ilişkin yeterli bilgi olmamakla birlikte bu dönemde çocuk sahibi olmanın ebeveynlerde duygusal bir tatmin yaratmadığı da bilinmektedir. Geleneksel dönemde ise çocuğun yetiştirilmesinde katı disiplin yöntemleri ve dini kuralların ağırlıkta olduğu ancak 19 ve 20. yüzyıllarda yaşanan değişimler sonucunda aile eğitiminin de dönüşüm geçirerek modern döneme evrildiği ve modern dönemde sağlık, eğitim gibi kavramların yanı sıra çocuk psikolojisi kavramının ortaya çıkmasıyla çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına verilen önemin arttığı görülmektedir (Ural, 2013).

Bugünkü anlamıyla aile eğitiminin dünyadaki gelişiminde kritik nokta ABD’de Annelik Derneğinin toplantıları, Ulusal Anne Kongresinin ve Ebeveyn Öğretmen Birliğinin oluşmasıdır (Scholassman, 1978). Bu süreçten sonra aile eğitim programları adım adım gelişerek günümüze kadar gelmiş ve kanıta dayalı uygulamalar çerçevesinde yaygınlığı artmıştır.

Tablo 1’de çeşitli ülkelerde uygulanan etkili aile eğitim programları listelenmiştir. Programlar uygulama, hedef kitle ve içerik olarak farklılık göstermekle birlikte birçoğu uyarlanarak Türkiye’de de kullanılan programlardır. Programlar çoğunlukla ev ziyareti ve grup çalışmalarıyla kullanıcılara sunulmakta ve katılımcıların öğrenme düzeyleri artırılmaya çalışılmakta olup programların genelinin devlet eliyle yürütülmekten ziyade vakıflar aracılığıyla gerçekleştiği görülmektedir. Devlet destekli kurumların da bu tür eğitim programlarını yürütmesi programın yaygınlaştırılması açısından önemlidir. Bunun yanında bazı özel gruplara (davranış sorunu yaşayan çocuk ve ergenlerin ebeveynleri, madde kullanımı olan ve suça bulaşmış ebeveynler, sosyal hizmet kuruluşlarına kaydı geçmiş ebeveynler vb.) yönelik olarak oluşturulmuş programlar da mevcuttur.

Programların çoğunluğunun ABD’de uygulandığı görülmektedir. Head Start, Early Start, Incredible Years, Parenting Wisely, Minnesota Aile Eğitim Programı, Oregon Model Aile Eğitim Programı gibi örneklerin ABD’de uygulanmaya başladığı ancak dünya geneline yayılarak birçok dile çevrildiği ve farklı ülkelerdeki eğitim programlarının bu programlardan uyarlandığı görülmektedir. Bunun dışında HIPPY aile eğitim programının İsrail’de, Tripple-P aile eğitim programının ise Avustralya’da geliştirildiği ve yaygınlaştığı bilinmekte olup aşağıdaki tabloda programların hedef kitleleri,

uygulama yöntemleri ve eğitim programlarının özellikleriyle ilgili bilgi verilmiştir.

Tablo 1. Dünya Genelindeki Aile Eğitim Programı Örnekleri

Programın Adı	Kime Yönelik Gerçekleştirildiği	Uygulama Yöntemi	Özellikleri
Head Start ve Early Start	Annelere	Ev ziyareti	Toplum geneline yönelik uygulanır. Çocuk gelişimi ve anne-çocuk ilişkisiyle ilgili bilgilendirme yapar (Zigler, 2002).
HIPPY ve HATAF	3-5 yaş ve 1-3 yaş grubu çocuğu olan annelere	Ev ziyareti	Toplum geneline yönelik uygulanır. Çocuğun bilişsel gelişimini desteklemek için oyun ve faaliyetlerin öğretildiği eğitim programıdır (Kartal, 2013).
Incredible Years	Dezavantajlı ebeveyn gruplarına	Seminerler ve ev ziyareti	0-12 yaş grubu çocuğu olan düşük sosyoekonomik düzey ve yüksek sosyokültürel risk barındıran dezavantajlı ailelere yönelik bir eğitim programıdır (Webster-Stratton, 1981).
Parenting Wisely	Ergenlerin ebeveynlerine	CD'ler ve internet aracılığıyla	Madde kullanımı ve evden izinsiz ayrılma gibi davranış sorunu yaşayan ergenlerin ebeveynlerine yönelik bir eğitim programıdır (Gordon, 2003).
Baba Katılımını Destekleme	Babalara	Grup çalışması	Toplum geneline yönelik uygulanır. Babaların temel ve dolaylı bakım becerilerini geliştirmek üzere uygulanır (Pruett, Pruett, Pape Cowan ve Cowan, 2016).
Minnesota Aile Eğitim Programı	Ebeveynlere	Seminerler ve ev ziyareti	Anasınıfı öncesi dönemde ebeveynlere yönelik toplum geneline uygulanan bir programdır. Çocuk gelişimi ve ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik bilgilendirme yapar (Kartal, 2013).
Oregon Model Aile Eğitim Programı	Dezavantajlı ebeveyn gruplarına	Grup çalışması	Madde kullanımı, suça bulaşma vb. olumsuz arka plana sahip ebeveynlerde rol-playler ile pozitif ebeveynlik becerileri geliştirmeye çalışır (Sigmarsdottir, Rains ve Forgatch, 2016).
Destekleyici Ebeveynlik Aile Eğitim Programı	Dezavantajlı ebeveyn gruplarına	Grup çalışması ve ev ziyareti	Sosyal hizmet kuruluşlarında kaydı olan ihmal ve istismar mağduru çocukların ebeveynlerine yönelik uygulanır (Bavolek, 2016).
Triple-P Ebeveyn Eğitim Programı	Ebeveynlere	Ev ziyareti	Toplum geneline uygulanan bir programdır. Çocukların sosyal, bilişsel ve dil becerilerini geliştirmeyi hedefler (Sanders ve Turner, 2016).
Aileleri Güçlendirme Aile Eğitim Programı	Dezavantajlı ebeveyn gruplarına	Grup çalışması	Dezavantajlı gruplara yönelik yapılan koruyucu önleyici çalışmalarla ebeveynlere sağlıklı iletişim, problem çözüme, etkili disiplin yöntemleri gibi becerileri geliştirmeyi hedefler (Kumpfer ve Hansen, 2014).

Aile eğitiminin Türkiye'deki gelişimine baktığımızda sürecin Batı'dan yaklaşık 100 yıl sonra başladığı görülmektedir. Ülkemizdeki ilk sistemli aile eğitim programı İstanbul Üniversitesi tarafından yapılan Ana-Baba Okulu olarak literatürde yer bulmaktadır (Erkan, 2013). Geçmişten günümüze AÇEV ve diğer sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi uluslararası kuruluşlar, çeşitli üniversiteler, MEB ve ASHB aile eğitimine yönelik hizmet vermişlerdir. Aile eğitimleri dünyada ev merkezli-kurum merkezli ve kurum-ev ortak merkezli şeklinde yürütülmekte olup ülkemizde ev merkezli yürütülen çalışmaların zayıf kaldığı görülmektedir (Temel, Aksoy, ve Kurtulmuş, 2013).

Bu çalışmada incelenen ve ASHB tarafından yürütülen aile eğitim programı aile içi etkileşimleri, aile yaşam kalitesini artırmayı, ailelerin sahip oldukları kaynakları yönetmeyi ve karşılaşılabilecekleri risklere karşı önlem olarak aileleri güçlendirmeyi hedeflemektedir. ASHB tarafından uygulanan Aile Eğitim Programı beş ana alana ayrılmış olup toplam 26 modülü içermektedir. Bu geniş kapsamlı eğitimde; aile eğitimi ve iletişim alanı, hukuk alanı, iktisat alanı, medya alanı ve sağlık alanı mevcuttur (ASHB, 2019). 2013 yılından bu yana uygulanan AEP kapsamında toplam 2.273.163 kişiye ulaşılmıştır.¹ Bu araştırmanın ana odağı olan aile eğitimi ve iletişim alanı 5 modülden oluşmaktadır. Modül hayatın ilk çeyreği olan 0-18 yaş gelişim dönemi özellikleri, evlilik ve aile hayatı, aile yaşam becerileri, okul ve aile, üstün yetenekli çocuklar ve aileleri hakkında bilgi vermektedir (ASHB, 2019).

AİLE EĞİTİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI VE YARARLARI

Aile eğitim programlarında amaç, ebeveynleri eğitmek suretiyle ebeveyn-çocuk ilişkisinin olumlu tutum ve davranışlar çerçevesinde sürdürülmesini sağlayarak çocuklar için olumlu bir sosyalleşme süreci gerçekleştirmek ve sağlıklı bireylerin yetiştirilmesine destek olmaktadır (Eryorulmaz, 1993). Eğitim programlarının diğer amaçları; anne ve babalara rollerini benimsemeleri için yardımcı olmak, evliliğin rol ve sorumluluklarına ilişkin destek olmak, anne baba olmakla ilgili farkındalık yaratmak ve aile içi iletişim kalitesini artırmak olarak sıralanabilir (Ersay, 2013).

¹ Ayrıca 2019 yılından bu yana verilerin kadın ve erkek olarak sınıflandırması yapılmış olup 2019 yılından bu yana 443.190 erkek 420.131 kadının AEP'den faydalandığı bilgisine Bakanlığın <https://yonetaep.ailevecalisma.gov.tr> adresli sisteminden ulaşılabilmektedir.

Aşağıda, aile eğitim programlarının kısa ve uzun vadede ebeveynler ve çocuklar üzerinde yarattığı değişimlere ilişkin araştırmalara yer verilmektedir. Aile eğitim programlarının ebeveynler üzerindeki değişimlerine değinmek gerekirse Wind ve Brown'un (1987) yaptığı araştırmada, aile eğitim programına katılan ebeveynlerin çocukların gelişim dönemlerine ilişkin daha çok bilgi sahibi oldukları ve daha gerçekçi beklentiler içine girdikleri sonucuna ulaştığı, Na ve Chia'nın (2008) yaptıkları araştırmada da benzer şekilde aile eğitim programına katılan ebeveynlerin çocuklarının gelişim dönemleri ve ihtiyaçlarına ilişkin bilgi düzeylerinin arttığı belirtilmektedir. Aile eğitim programının ebeveynlere yönelik bir diğer katkısı ise programdan faydalanan ebeveynlerin empati yeteneği, ebeveynlik becerileri, psikolojik işlevsellik gibi konularda da gelişim yaşamasıdır (Rizo, ve diğerleri, 2011).

Aile eğitim programından faydalanan ailelerin pozitif ebeveyn-çocuk ilişkisinin arttığına yönelik araştırmalar da mevcuttur. Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) tarafından düzenlenen aile eğitim programlarına yönelik araştırmalarda eğitime katılanların çocuklarını fiziksel cezalandırma oranlarının azaldığı, katı disiplin yöntemleri yerine işlevsel disiplin yöntemlerini benimsedikleri (AÇEV, 2009) ve daha demokratik tutumlar sergiledikleri, bunların yanında çocuğa sevgi gösterme ve çocukla olumlu ilişki kurma oranlarının arttığı ifade edilmektedir (AÇEV, 2008). Yıldırım (2018) tarafından 968 aile üzerinde gerçekleştirilen çalışmada ise eğitim programına katılan ailelerin çocukları ile daha olumlu bir iletişim kurma ve kardeş çatışmalarını çözmeye yönelik doğru ebeveyn yaklaşımlarını kazandıkları ve çocuğun riskli davranışları karşısında hangi noktada uzmana başvurmaları gerektiğinin ayırımına varabildikleri ifade edilmektedir.

Aile eğitim programları, önceleri sadece annelere yönelik verilmekte ve araştırmalar anneler üzerine yoğunlaşmakta iken babalara yapılan eğitimin de oldukça yararlı olduğu bulgulanmıştır. Baba eğitim programı, çocuk gelişiminde babanın rolü ve önemiyle ilgili babalar üzerinde bilinç yaratmak ve destek sağlamak üzerine oluşturulan eğitim programıdır (Koçak, 2004). Babalara yönelik uygulanan aile eğitim programlarıyla ilgili yapılan bir araştırmada; programa katılan babaların çocuk yetiştirilmesi ve bakımına olan katılımıyla problem çözme becerilerinin belirgin ölçüde arttığı, anksiyete

semptomlarında, ebeveynlik streslerinde, fiziksel cezalandırma ve Şiddet eğilimlerinde ise azalmalar olduğu sonucuna varılmıştır (Pruett ve diğerleri, 2016). Turhan (2019) özellikle aile içi Şiddet faili babalarla yapılan eğitim programlarının sonucunda babaların, Şiddetin çocuklar üzerindeki etkilerini anlama düzeylerinin artarak istismar eylemlerini azalttığını, çocuklarının gelişimsel ihtiyaçlarının farkında olma oranlarının ve babalık becerilerinin geliştiğini belirtmiştir. Benzer şekilde ülkemizde AÇEV tarafından babalara yönelik düzenlenen Baba Destek Programına katılan babaların fiziksel ceza verme ve katı disiplin yöntemlerinde azalmalar olduğu, çocuk yetiştirme ile ilgili konularda daha katılımcı olduğu ortaya çıkmıştır (AÇEV, 2019).

Ebeveynlerde yaşanan gelişimlerin çocuklarda da fayda sağladığı bilinmektedir. Çin’de yapılan pozitif ebeveynlik programlarından sonra programa katılan ebeveynlerin işlevsel olmayan ebeveynlik stillerinin değiştiği, böylelikle katılımcıların çocuklarında davranış problemlerinin azaldığı görülmüştür (Kumpfer, Magalhaes, ve Ahearn Greene, 2016). Akkök ve Sucuoğlu (1988) ODTÜ yuvasına yeni başlayan çocukların ailelerine yönelik 8 haftalık bir eğitim programı uygulamış ve araştırma sonucunda programa katılan ailelerin çocuklarının sosyal beceri yönünden bu programa katılmayan ailelerin çocuklarından oluşan kontrol grubuna kıyasla daha çok geliştiği ortaya konmuŐtur. Pushak ve Gordon’un (2016) yaptığı çalışmaya göre, Parenting Wisely aile eğitim programının çocuklarda ve ergenlerde davranış problemlerini, madde-alkol kötüye kullanımını, okuldan ve evden kaçma davranışını, depresyonu, suçta sürüklenme ve ergen hamilelik riskini azalttığını belirtmektedir. Tablo 2’de aile eğitim programının ebeveynlere ve çocuklara yönelik yararları kategorize edilerek özetlenmiştir.

Tablo 2. Aile Eğitim Programının Yararları

EBEVEYNLERE YÖNELİK YARARLARI	Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye, çocuğun gelişimine ilişkin bilgi düzeylerine ilişkin yararları	Çocuğun gelişim dönemleri ve ihtiyaçlarına ilişkin bilgi düzeyleri artırmakta bu doğrultuda çocukların gelişim düzeylerinin de arttığı görülmektedir (Na ve Chia, 2008)
	Ebeveynliğin ve evliliğin rol ve sorumluluklarına ilişkin yararları	Ebeveynlerin aile ilişkilerini anlamlandırma düzeylerinin, empati yeteneklerinin ve psikolojik işlevselliklerinin arttığı görülmektedir (Temel,2003). Ayrıca babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının değiştiği ve sorumluluk aldıkları görülmektedir (Pruet ve diğerleri, 2016)
	Pozitif ebeveyn-çocuk ilişkisi geliştirmeye ilişkin yararları	Ebeveynlerin çocuklarına sevgi gösterme düzeyinin arttığı, çatışma düzeylerinin azaldığı bu doğrultuda daha olumlu bir ebeveyn-çocuk ilişkisi kurulduğu gözlemlenmektedir (AÇEV,2008).
	Disiplin tutumlarına ilişkin yararları	Ebeveynlerin çocuklarını disiplin etmek üzere uyguladıkları şiddetin ve fiziksel cezanın azaldığı, işlevsel çatışma çözüme becerileri ve kardeşler arası çatışmaları kontrol etme becerilerinin arttığı görülmektedir. (AÇEV, 2009) Ayrıca ailelerin hangi noktada bir uzmana başvurmaları gerektiğine ilişkin bilinç düzeylerinin arttığı görülmektedir (Yıldırım, 2018).
	Aile tutumlarına ilişkin yararları	Ebeveynlerin otoriter tutumlarını azaltıp daha demokratik tutumlar sergiledikleri, geleneksel aile tutumlarını azalttıkları gözlemlenmektedir (AÇEV,2019).
ÇOCUĞA YÖNELİK YARARLARI	Çocuğun olumlu davranışlarına ilişkin yararları	Ebeveynleri aile eğitim programına katılan çocukların olumlu akran ilişkileri kurma ve benlik saygısı geliştirme düzeylerinin, okul uyumu ve akademik başarısının, duygu düzenlemesi ve problem çözüme yeteneklerinin arttığı ve daha sorumluluk sahibi çocuklar olduğu görülmektedir (Pushak ve Gordon, 2016).
	Çocuğun olumsuz davranışlarının azaltılmasına ilişkin yararları	Ebeveynleri aile eğitim programına katılan çocukların evden ve okuldan kaçma, alkol ve madde kullanımı, ergen hamileliği, öfke kontrol sorunları ve suça sürüklenme gibi davranış sorunlarının azaldığı görülmektedir (Kumpfer ve diğerleri, 2016).

AİLE EĞİTİM PROGRAMLARININ SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİNDEKİ KONUMU

Ailenin toplum üzerindeki yadsınamaz etkisinden hareketle sosyal hizmet mesleğinin ana odağı çoğunlukla ailedir. Bu nedenle aile eğitim programlarını incelerken öncelikle ailelerle sosyal hizmet uygulamalarına dikkat çekmek gerekir. Sosyal hizmet mesleğinde, aileyle çalışma sürekli değişen toplumların değişen ihtiyaçlarına cevap vermek üzere, bu toplumlarda var olan ailelerin sorunlarının çözümünde destek olmak amacıyla yapılan sosyal hizmet müdahalelerini içerir (Duyan, Özgür Sayar ve Özbulut, 2008).

Sheafor ve Horejsi (2012) sosyal hizmet uygulamasının en önemli uygulamalarından birini de dezavantajlı müracaatçıların baş etme mekanizmalarını geliştirmek üzere onları eğitmek olduğunu ifade etmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının aile ile gerçekleştirdiği eğitici faaliyetlerde aile üyelerini güçlendirmek, aile içi rol ve sorumlulukların daha da işlevselleşmesini sağlamak için ailelere eğitim vermek söz konusudur (Çamur Duyan, 2000). Bu bakımdan aile eğitim programları da aileyle çalışma konusunda uygulanabilecek sosyal hizmet modellerinden biridir.

Kuramsal Temeller

Sosyal hizmetin temel uygulama bilgisi; birey, aile, grup ve toplum odaklıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının aile ile çalışırken gerek mikro düzeyde bireysel olarak aile üleriyle, gerekse mezzo düzeyde aile ve yakın çevresi ile gerçekleştirdiği mesleki çalışmalar aslında sosyal hizmet uzmanının zaten kullanageldiği mesleki bilgileri aile düzeyine uyarlamasını ifade etmektedir (Çamur Duyan, 2000). Aileyle sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının kullandığı birçok kuram olmakla birlikte sistem kuramı aile eğitim programlarında kullanılan başlıca kuramlardan biridir.

Sistem teorisi, sistem ve grupların kaynaklarına, sistemler arası bağlantılara ve bu bağlantıların iyi çalışmasına etkili olan faktörlere odaklanmaktadır. Kişiler ve çevreleri arasındaki uyum sistem teorisinde çok kritiktir. Sistemler arası ilişkiyi ve karşılıklı desteği başlatmak, sürdürmek ve geliştirmek için yapılan çalışmalar sistem teorisi fikrinin tipik bir sonucudur (Payne, 2016).

Sistem teorisi baz alındığında, aile bir sistem olmakla birlikte başka sistemlerle kesişme noktasına sahiptir, onlardan etkilenir ve onları etkiler. Aile eğitim programlarıyla sisteme müdahale edilerek sistem içerisinde bir değişim hedeflenmektedir. Aileye uygulanan sistem teorisi, ebeveynlerin kendi gelişimlerinin ve iyilik hallerinin ailenin diğer üyeleriyle nasıl etkileşime girdiğini ve ebeveynliği nasıl etkilediğini anlamaları için temel sağlar. Aile sistemleri kuramında, aile bireylerine tek tek odaklanılmak yerine aile üyelerinin birbiriyle olan ilişkileri incelenerek ailenin bütününe odaklanılır (Smith, 1995). Aile sistemleri teorisi, bütün aile üyelerinin bir sistem içerisinde birbirine bağlı olduğu görüşünden hareketle aile üyesinde yaratılacak bir değişimin tüm aile genelini etkileyeceği düşüncesini savunur (Collins, Jordan ve Coleman, 2012). Bunun yanında aile eğitim programlarında kullanılan iletişim ve ebeveynlik becerilerini geliştirmeye ilişkin yöntem ve teknikler, aile sistemleri teorisi perspektifiyle oluşturulmuştur (Gordon, 2003; Kumpfer ve diğerleri, 2016)

Aile eğitim programlarında kullanılan bir diğer sosyal hizmet müdahale kuramı ise güçlendirme kuramıdır. Güçlendirme; kişilerin mevcut güçlerini kullanmaları ve bu gücü kullanmaya yönelik özgüvenlerini artırmalarını, baş etme kapasitelerini artırmak suretiyle kişilerin kendi yaşam kontrolünü ellerine almalarını amaçlayan müdahalelerdir (Payne, 2016). Sosyal hizmet uygulamalarında aileyle çalışırken güç temelli yaklaşımı kullanmak ve ailelerin güçlü yönlerine odaklanarak değişebileceklerine inanmak gerektiği vurgulanır (Collins ve diğerleri, 2012). Aile eğitim programlarından faydalananlara ebeveynlik, çocuk gelişimi vb. konularda eğitim verilir. Bu eğitim kapsamında, çeşitli iletişimsel beceriler ve sorun çözme becerileri geliştirilerek katılımcıların aile içerisindeki sorunların çözümünde güçlendirilmesi ve ebeveynlerin çocuklarını sağlıklı bir birey olarak yetiştirebilme kapasitesinin artırılması sağlanır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma deseni, genel tarama modellerinden karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeli ile oluşturulmuştur. İlişkisel tarama modeliyle, iki ya da daha fazla değişken arasında değişimin varlığı ya da derecesinin belirlenmesi hedeflenmektedir (Karasar, 2014). İlişkisel tarama modelinin karşılaştırma

türünde, en az iki değişken arasında bağımsız değişkene göre gruplar oluşturularak, bağımlı değişkene göre gruplar arasında fark olup olmadığı incelenir (Gençtürk ve Memiş, 2010).

Araştırmada, örnekleme yöntemleri arasından basit rastlantısal örnekleme kullanılmıştır. Örneklem, uygulama ve kontrol grubundan oluşmuştur ve çalışma grubunu Karabük ili içerisinde ASHB bünyesinde düzenlenen Aile Eğitim Programından en çok bir yıl önce faydalanmış 77 kişi oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmanın kontrol grubunu bu eğitimden faydalanmayan 100 aile oluşturmuştur. Karabük ili özelinde söz konusu eğitim programları çoğunlukla ASHB'nin sosyal ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelere uygulanmakta olup uygulama grubunun çoğunluğu ekonomik açıdan ihtiyaç sahibi olan ve eğitim düzeyi genel nüfusa oranla düşük olan ailelerden oluşmaktadır. Daha dengeli ve güvenilir sonuçlara ulaşmak amacıyla kontrol grubunun çoğunluğu da yine sosyal ekonomik destek hizmetinden faydalanan ancak aile eğitim programına katılmamış kişilerden seçilmiştir. Araştırmada uygulama ve kontrol grubunun verileri incelenerek gruplar arasında bağımlı değişkene göre bir fark olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Verilerin toplanması için öncelikle Hacettepe Üniversitesi Senatosunun Etik Komisyonundan (15.01.2020 tarih ve 35853172-300/00000951364 sayılı) izin alınmıştır. Daha sonra bu araştırmada incelenen aile eğitimlerini gerçekleştiren ASHB ile gerekli yazışmalar yapılmış ve Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığının (24.02.2020 tarih ve E.496860 sayılı yazısı) onayı ile veri toplama sürecine başlanmıştır. Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığının onayına istinaden, katılımcı bilgileri Karabük ASH İl Müdürlüğü Eğitim Birimi aracılığıyla temin edilmiş ve katılımcılara ulaşılarak aydınlatılmış onam formu aracılığıyla gizlilik ve gönüllülük ilkeleri esas alınarak veriler toplanmıştır.

Veri toplama araçları olarak katılımcıların tanıtıcı özelliklerini içeren sosyodemografik bilgi formu, AEP ilgili modüllerinin içeriklerinden faydalanılarak oluşturulan ve ebeveynlerin öznel görüşlerini yansıtan Ebeveynlik Becerilerine İlişkin Anket Formu (Ebeveynliğe ilişkin bilgi edinme durumları, gelişim dönemleriyle ilgili bilgi sahibi olma durumları, çatışma çözme yöntemleri, mahremiyet eğitimi ne şekilde verdikleri, sorumluluk bilinci kazandırma durumları ve aile tutumlarına ilişkin soruları içermektedir.)

ve Pianta tarafından geliştirilen ve Türkçeye geçerlik güvenilirlik çalışması Akgün ve Yeşilyaprak (2010) tarafından yapılan Child-Parent Relationship Scale (CPRS), Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği (ÇABIÖ) kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik testinde ölçeğin çatışma alt boyutu için güvenilirlik katsayısı (Cronbach alfa) .87, ilişki alt boyutu için ise .68 olarak bulunmuştur. Ölçeğin toplamı için ise .88 olarak görülmektedir. Ölçeğin kendisi ve çatışma alt boyutu için yüksek derecede güvenilirlik saptanmakla birlikte ilişki alt boyutu için bulunan değer de yeterli sayılacak düzeydedir. Verilerin toplanmasının ardından SPSS programı ile analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bulguları sosyodemografik özellikler ve ebeveynlik becerilerine ilişkin özellikler olarak sınıflandırılarak verilmiştir.

1. Sosyodemografik Özellikler

Tablo3. Sosyodemografik Özellikler

		Uygulama Grubu					Kontrol Grubu				
		N	%	Min.	Maks.	SS	N	%	Min.	Maks.	SS
Yaş	18-25	4	5.2	19	57	6.82	12	12	20	64	9.71
	25-35	28	36.4				22	22			
	35-45	36	46.8				46	46			
	45-55	8	10.4				13	13			
	55 ve üzeri	1	1.3				7	7			
Cinsiyet	Kadın	60	77.9				82	82			
	Erkek	17	22.1				18	18			
Eğitim	İlkokul ve altı	20	26				58	58			
	Ortaokul mezunu	16	20.8				24	24			
	Lise mezunu	23	29.9				14	14			
	Lisans ve üzeri	18	23.4				4	4			
Medeni Durum	Evli	47	61				50	50			
	Bekâr ve Dul	9	11.7				5	5			
	Boşanmış	16	20.8				32	32			
	Ayrı yaşıyor	5	6.5				13	13			

Katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde uygulama grubunun büyük çoğunluğunun (%83.1) 25-45 yaş grubunda olduğu, kontrol grubunda da benzerliğin görüldüğü, aynı şekilde katılımcıların büyük çoğunluğunun

(%68) 25-45 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Aile Eğitim Programı'ndan faydalanmış olan uygulama grubunun %77.9'u, kontrol grubunun ise %82'si kadındır. Uygulama grubunun eğitim durumunun kontrol grubunun eğitim durumundan görece daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulama grubunun %61'inin evli %20.8'inin boşanmış %6.5'inin ise ayrı yaşıyor olduğu, kontrol grubunun ise %50'sinin evli %1'inin bekâr, %4'ünün dul, %32'sinin boşanmış ve %13'ünün ayrı yaşıyor olduğu görülmektedir.

2. Ebeveynlik Becerilerine İlişkin Özellikler

Tablo 4. Ebeveynliğe İlişkin Bilgi Edinme Durumlarının Karşılaştırılması

		Edindim	Edinmedim	Sig*
Uygulama Grubu	Değer	45	32	.000
	Beklenen Değer	30	47	
	Yüzde	58.4	41.6	
Kontrol Grubu	Değer	24	76	
	Beklenen Değer	39	61	
	Yüzde	24	76	

* p < .001

Katılımcıların anne-baba olmadan önce veya anne baba olduktan sonra ebeveynliğe ilişkin bilgi edinme durumlarının gruplara bağlı farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi için ki-kare testi yapılmıştır. Beklenen hücre sıklıklarının tümü beşten yüksektir. Ebeveynliğe ilişkin bilgi edinme durumunda gruplar arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p=.000). Uygulama grubunun %58.4'ünün, kontrol grubunun ise sadece %24'ünün ebeveynliğe ilişkin bilgi edindiğini belirttiği görülmektedir.

Tablo 5. Çocuğun Gelişim Dönemlerine İlişkin Bilgi Düzeyleri

Grubu	Uygulama Grubu		Kontrol Grubu	
	N	%	N	%
Fiziksel gelişim	73	94.8	45	45
Bilişsel gelişim	47	61	18	18
Psikososyal gelişim	62	80.5	20	20

Uygulama ve kontrol gruplarının çocuklarının gelişim dönemlerinin hangileriyle ilgili bilgi sahibi olduklarına ilişkin verdikleri cevaplar incelendiğinde uygulama grubunun %94.8'i fiziksel gelişimi, %61'i bilişsel gelişimi, %80.5'i ise psikososyal gelişimi hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Kontrol grubunun verdiği cevaplar incelendiğinde ise %45'i fiziksel gelişimi, %18'i bilişsel gelişimi, %20'si ise psikososyal gelişimi hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Bu sorulara verilen yanıtlar katılımcıların kendi bakış açısı ve öznel yanıtlarıyla sınırlı olmakla birlikte uygulama grubunun çocuğun gelişim dönemleriyle ilgili bilgi sahibi olma düzeyi her kategoride kontrol grubundan oldukça yüksektir.

Tablo 6. Mahremiyet Eğitimi Verme Durumları

		Verdim	Vermedim	Sig*
Uygulama Grubu	Değer	68	9	.000
	Beklenen Değer	58.3	18.7	
	Yüzde	88.3	11.7	
Kontrol Grubu	Değer	66	34	
	Beklenen Değer	75.7	24.3	
	Yüzde	66	34	

* p < .001

Katılımcıların çocuklarına mahremiyet eğitimi verme durumları ile eğitim programından faydalanma durumları arasında bir ilişki olup olmadığını saptamak üzere ki-kare testi uygulanmıştır. Çocuklarına mahremiyet eğitimi verme durumunda gruplar arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. (p=.000) Yapılan incelemede uygulama grubunun %88.3'ünün, kontrol grubunun ise %66'sının çocuklarına mahremiyet eğitimi verdiği görülmektedir. Yine bu soruya verilen yanıtlar ebeveynlerin kendi öznel görüşleriyle bağlantılıdır. Çocuklarına mahremiyet eğitimi verdiğini ifade eden ebeveynlerin hangi içerikte bu eğitimi verdiğini de incelenen bir değişkendir. Uygulama grubunda çocuğuna mahremiyet eğitimi verdiğini belirtenlerin %69.1'i çocuğuna kendisine ait alanı olduğunu ve bu alana kimsenin izinsiz giremeyeceğini, %76.5'i çocuğuna özel bölgelerini anne ve babasından başka kimsenin görmemesi gerektiğini, %85.3'ü çocuğuna onun izni olmadan kimsenin kendisine dokunamayacağını, %66.2'si çocuğuna bir başkasının

özel bölgelerine dokunmaması gerektiğini öğrettiğini belirtmektedir. Kontrol grubunda ise çocuğuna mahremiyet eğitimi verdiğini belirtenlerin %45.5'i çocuğuna kendisine ait alanı olduğunu ve bu alana kimsenin izinsiz giremeyeceğini, %48.5'i çocuğuna özel bölgelerini anne ve babasından başka kimsenin görmemesi gerektiğini, %81.8'i çocuğuna onun izni olmadan kimsenin kendisine dokunamayacağını, %40.9'u çocuğuna bir başkasının özel bölgelerine dokunmaması gerektiğini öğrettiğini belirtmektedir.

Bir özetleme yapmak gerekirse hem uygulama hem de kontrol grubu çocuklarına mahremiyet eğitimini verdiğini belirtirken iki grubun da mahremiyet eğitiminde daha çok çocuklarının mahrem bölgelerinin gizliliği ve bu bölgelere temas noktasında çocuklarını bilinçlendirmeye çalıŐtıĐı ancak çocuklarına kendilerinin de baŐkalarının mahrem bölgelerine dokunmaması ve görmemesi gerektiğini öğretmek konusunda geride kaldığı görölmektedir. Öte yandan çocukların kendilerine ait bir alanı olduğunu ve bu alana kimsenin izinsiz giremeyeceğinin ifade edilme oranı da diğerlerine oranla düŐüktür.

Tablo 7. Sorumluluk Bilinci Kazandırma Durumları

		Kazandırdım	Kazandırmadım	Sig*
Uygulama Grubu	Değer	70	7	.000
	Beklenen Değer	60.5	16.5	
	Yüzde	90.9	9.1	
Kontrol Grubu	Değer	69	31	
	Beklenen Değer	78.5	21.5	
	Yüzde	69	31	

* p < .001

Katılımcıların çocuklarına sorumluluk bilinci kazandırıp kazandırmama durumları ile eğitim programından faydalanma durumu arasındaki ilişkinin istatistiksel anlamlılığını incelemek için ki-kare testi uygulanmıştır. ocuklarına sorumluluk bilinci kazandırma durumunda gruplar arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p=.000). Uygulama grubu %90.9 oranında, kontrol grubu ise %69 oranında çocuklarına sorumluluk bilinci kazandırdıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların çocuklarına ne Şekilde sorumluluk bilinci kazandırdıkları da incelenmiştir. Uygulama grubunda çocuğuna sorumluluk bilinci kazandırdığını belirtenlerin %84.3'ü; çocuğunu kendi yaşam alanının düzeninden sorumlu tuttuğunu, %50'si

çocuğuna bir çocuk olarak derslerinde başarılı olmasıyla ilgili sorumluluk yüklediğini, %62.9'u çocuğuna ev işleriyle ilgili yaşına uygun sorumluluklar verdiğini, %45.7'si harçlığını kullanmayla ilgili sorumluluğunu çocuğuna bıraktığını belirtmektedir. Kontrol grubunda ise çocuğuna sorumluluk bilinci kazandırdığını belirtenlerin %79.7'si; çocuğunu kendi yaşam alanının düzeninden sorumlu tuttuğunu, %39.1'i çocuğuna bir çocuk olarak derslerinde başarılı olmasıyla ilgili sorumluluk yüklediğini, %55.1'i çocuğuna ev işleriyle ilgili yaşına uygun sorumluluklar verdiğini, %18.8'i harçlığını kullanmayla ilgili sorumluluğunu çocuğuna bıraktığını belirtmektedir.

Tablo 8. Çatışma Çözme Yöntemleri

Grubu	Uygulama Grubu		Kontrol Grubu	
	N	%	N	%
Konuşarak	74	96.1	64	64
Diğer ebeveyne yönlendirerek	5	6.5	28	28
Fiziksel ceza	1	1.3	17	17
Sözlü ceza	18	23.4	56	56
Yok sayarak	4	5.2	19	19

Katılımcıların çocuklarıyla çatışma yaşadıklarında sorunu çözme yöntemleri incelendiğinde uygulama grubunun %96.1'inin konuşarak, %23.4'ünün sözlü ceza vererek, %6.5'inin diğer ebeveyne yönlendirerek, %5.2'sinin yok sayarak, %1.3'ünün de fiziksel ceza vererek sorunu çözmeyi denediğini belirtmektedir. Kontrol grubunun cevaplarına bakılacak olursa grubun %64.6'sının konuşarak, %56.6'sının sözlü ceza vererek, %28.3'ünün diğer ebeveyne yönlendirerek, %19.2'sinin yok sayarak, %17.2'sinin de fiziksel ceza vererek sorunu çözmeyi denediğini belirtmektedir.

Tablo 9. Aile Tutumları

Grubu	Uygulama Grubu		Kontrol Grubu	
	N	%	N	%
Çocuğun istediği olur	1	1.3	7	7
Evin reisinin dediği olur	6	7.8	40	40
Oy birliği ile karar alınır	65	84.4	39	39
Aile büyüklerinin dediği olur	57	9.1	18	18

Uygulama grubunun %84.4'ü çocuğun da görüşü alınarak oybirliği yapılı cevabını vermiş olup bunu en yakın %9.1 oranında aile büyüklerinin dediği olur cevabı izlemiştir. Kontrol grubunda ise en yüksek puanı %40 oranında evin reisinin dediği olur cevabı almış olup onu %39 oranında çocuğun da görüşü alınarak oy birliği yapılı cevabı izlemekte, aile büyüklerinin dediği olur cevabının da yine %18 oranında olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Çocuk-Anababa İlişki Düzeyi

	<u>Uygulama Grubu</u>					<u>Kontrol Grubu</u>				
	M	Min	Maks	Cronbach Alpha	SS	M	Min	Maks	Cronbach Alpha	SS
Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği (ÇABIÖ)	50.1	31	84	.88	10.9	63.8	41	97	.88	11.2
Çatışma Faktörü	29.1	14	57	.87	9	38.5	22	58	.87	8.2
İlişki Faktörü	21	14	39	.68	3.5	25.3	16	40	.68	4.2

Katılımcıların Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği'ne verdikleri yanıtlar üzerinden, uygulama ile kontrol grubunun ölçek puanları ve ölçeğin içerisindeki maddelerden oluşan çatışma faktörü ve ilişki faktörü ortalama puanları karşılaştırıldığında tüm bağımlı değişkenlerde uygulama grubunun ölçek puanları kontrol grubundan düşük seyretmiştir. Uygulama grubunda Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği'nin ortalama puanı 50.1 iken kontrol grubunda 63.8 olarak görülmektedir. Uygulama grubunun çatışma faktörü ortalama puanı 29.1, ilişki faktörü ortalama puanı 21.03 iken kontrol grubunda ise çatışma faktörü ortalama puanı 38.5 ilişki faktörü ortalama puanı 25.3 olarak hesaplanmıştır. Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği üzerinden alınan en yüksek puanın 120 en düşük puanın ise 24 olduğu, ölçekten alınan yüksek puanın olumsuz ilişkiyi gösterdiği bilinmektedir. Aile eğitim programından faydalanan uygulama grubunun kontrol grubuna oranla çocuklarıyla daha olumlu bir ilişki içerisinde oldukları ve daha az çatışma yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 11. Cinsiyet ve Çocuk-Anaba İlişki Düzeyi Karşılaştırılması

	Cinsiyet	Uygulama Grubu				Kontrol Grubu			
		\bar{x}	SS	T	Sig. (2-tailed)	\bar{x}	SS	T	Sig.(2-tailed)
Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği	Kadın	50.95	10.73	1.203	.233	62.64	10.74	-2.314	.023
	Erkek	47.35	11.4			69.27	12.17		
Çatışma Faktörü	Kadın	29.80	8.82	1.247	.216	38	8.27	-1.121	.265
	Erkek	26.71	9.77			40.5	8		
İlişki Faktörü	Kadın	21.15	3.65	.517	.607	24.5	3.7	-4.162	.000
	Erkek	20.65	3.1			28.7	4.72		

Uygulama ve kontrol grubunun ebeveyn-çocuk ilişkisi ve katılımcıların cinsiyetleri arasında fark olup olmadığını saptamak için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Levene Varyansların Eşitliği Testi'ne göre hem uygulama hem de kontrol grubunda varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($p > .05$). Test sonuçlarına göre, uygulama grubunun ölçek puanları ve cinsiyetler karşılaştırıldığında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p > .05$). Kontrol grubunda ise ebeveyn çocuk ilişki faktörünü ele alan ölçek soruları ve tüm ölçek puanları ile cinsiyet karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık görülmekte ($p < .05$) ancak ebeveyn-çocuk çatışma faktörünü ele alan ölçek puanları ile cinsiyet karşılaştırıldığında anlamlı bir ilişki saptanmamaktadır ($p > .05$).

Ölçeğin yorumlanmasında yüksek puanın olumsuz ilişkiyi gösterdiği göz önüne alınırsa, t testi sonuçlarına göre kontrol grubundaki kadınların puanının erkeklerin puanına göre daha düşük olduğu, dolayısıyla çocuklarıyla daha olumlu bir ilişki içinde olduğu görülmekte iken, aile eğitim programından faydalanan kadın ve erkeklerin ölçek puanları arasında bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 12. Eğitim Durumu ve Çocuk-Anababa İlişki Düzeyi Karşılaştırılması

Uygulama Grubu				Kontrol Grubu			
	Eğitim Durumu	\bar{x}	Sig. (2-tailed)		Eğitim Durumu	\bar{x}	Sig. (2-tailed)
CABİO	İlkokul ve altı	52.75	.150	CABİO	Okuryazar değil	66.35	.017
	Ortaokul	53.63			İlkokul mezunu	65.68	
	Lise	48.22			Ortaokul mezunu	64.41	
	Lisans ve üzeri	46.67			Lise ve üzeri	56.38	
Çatışma Faktörü	İlkokul ve altı	31	.083	Çatışma Faktörü	Okuryazar değil	40.4	.102
	Ortaokul	32.81			İlkokul mezunu	38.84	
	Lise	27.43			Ortaokul mezunu	39.62	
	Lisans ve üzeri	25.89			Lise ve üzeri	34.33	
İlişki Faktörü	İlkokul ve altı	21.75	.784	İlişki Faktörü	Okuryazar değil	25.95	.001
	Ortaokul	20.81			İlkokul mezunu	26.84	
	Lise	20.78			Ortaokul mezunu	24.79	
	Lisans ve üzeri	20.78			Lise ve üzeri	22.05	

Uygulama grubunun eğitim durumu verilerine Levene Varyansların Eşitliği Testi uygulanmış olup test sonuçlarına göre varyansların eşit dağıldığı görülmektedir ($p=.724$). ANOVA testi sonuçları değerlendirildiğinde toplam ölçek puanı, çatışma faktörü ve ilişki faktörü içerisinde $p>.05$ olduğundan bağımlı değişkenlerin eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyine göre ebeveyn çocuk ilişkileri ve çatışma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir.

Kontrol grubuna Levene Varyansların Eşitliği Testi uygulanmış olup test sonuçlarına göre varyansların eşit dağıldığı görülmektedir ($p=.454$). Kontrol Grubu ANOVA testi sonuçları değerlendirildiğinde, Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği ve ölçek içerisindeki ilişki faktörü $p<.05$ olduğundan eğitim düzeyi ve

ölçek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ve eğitim düzeyi arttıkça ebeveyn-çocuk arasındaki olumlu ilişkinin arttığı görülmektedir.

Uygulama ve kontrol grubu birlikte değerlendirildiğinde gruplara uygulanan ANOVA testi sonuçlarına göre uygulama grubunda eğitim düzeyine göre bir farklılık bulunmadığı ancak kontrol grubunda eğitim düzeyine göre ölçek puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuca göre aile eğitim programının ailelerin eğitim düzeyi fark etmeksizin çocuklarıyla olumlu ilişki kurmasına katkı sağladığı söylenebilir.

TARTIŞMA

Bu bölümde alanyazındaki araştırmaların sonuçları bu araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ASHB'nin düzenlediği aile eğitim programına katılan ebeveynlerin çocuklarının gelişim dönemlerine ilişkin daha çok bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Na ve Chia (2008), yaptıkları araştırmada aile eğitim programına katılan ebeveynlerin çocukların gelişim dönemi özelliklerine ilişkin bilgi düzeylerinin arttığını ifade etmiştir. Tomlinson ve Andina (2015) da benzer şekilde eğitim programına katılan ebeveynlerin çocuğun gelişim dönemleri hakkında daha çok bilgi sahibi olduklarını ve bu sebeple çocukları hakkında daha gerçekçi beklentiler oluşturduklarını ifade etmektedir.

Katılımcıların çocuklarına mahremiyet eğitimi verme durumları incelendiğinde aile eğitim programından faydalananların çocuklarına mahremiyet eğitimi verme oranlarının yüksek olduğu ancak mahremiyet eğitiminde daha çok çocuklarının mahrem bölgelerinin gizliliği ve bu bölgelere temas noktasında çocukların bilinçlendirilmeye çalışıldığı, özel alan bilinci oluşturulmasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Özaslan ve Gültekin Akduman (2018) annelere çocuklarına mahremiyet eğitimi verme yollarıyla ilgili eğitim programı gerçekleştirmiş olup daha sonrasında annelerin eğitim programından sonraki davranışlarına ilişkin bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırma sonucuna göre; eğitim programına katılan annelerin %80'inin çocuklarına özel bölgelerini tanıma ve korumayla ilgili, %36'sının kimsenin özel bölgesine izinsiz dokunamayacağıyla ilgili %12'sinin özel alan bilinci geliştirmek için odaya kapıya vurarak girmekle ilgili eğitim verdikleri öğrenilmiştir.

Katılımcıların çocuklarına sorumluluk bilinci kazandırma durumları incelendiğinde uygulama grubunun kontrol grubuna göre çocuğuna sorumluluk kazandırma noktasında daha bilinçli olduğu görülmektedir. Argon ve Kıyıcı (2012), ebeveynleri aile eğitim programına katılan ve katılmayan öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada, ebeveynleri eğitim programına katılmayan çocukların sorumsuzluk problemi yaşadığını belirtmektedirler. Todd ve diğerleri (2016) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise etkili aile eğitim programları sonucunda çocukların sorumluluk kazanma oranlarının arttığı belirtilmektedir.

Aile eğitim programları öncelikle çocuk ihmal ve istismarını önlemeyi, ebeveynlere yönelik stresi azaltarak ebeveynliğin normal stresörleriyle baş edebilme kabiliyeti kazandırmayı amaçlayan toplum temelli hizmetlerdir (Başoğlu, Lök, ve Öncel, 2017). Bu bağlamda katılımcıların çocuklarıyla olan çatışmaları çözme ve çocuklarını disipline etme yöntemleri incelenmiş olup uygulama grubunun kontrol grubuna kıyasla olumsuz disiplin yöntemleri benimseme ve cezalandırma oranının daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatüre bakıldığında da Gordon (1996) aile eğitim programına katılanların fiziksel ve sözlü ceza ile çocuğunu disipline etme tutumlarının azaldığını belirtilmekte olup AÇEV (2008) tarafından yapılan araştırmalarda da benzer bulgulara ulaşıldığı belirtilmektedir. Şimşek (2017), aile eğitim programından faydalanan annelerin sıkı ve olumsuz disiplin yöntemlerini reddetme durumlarında anlamlı bir farklılık gözlemlendiğini belirtmektedir. Webster-Stratton ve Reid (2017), “Incredible Years (İnanılmaz Yıllar)” aile eğitim programı sonuçlarında eğitim programına katılanların sert disiplin yöntemlerinin, fiziksel cezalandırmanın azaldığını ve pozitif ebeveynlik tutumlarının arttığını ifade etmektedir. Bir başka etkili ebeveyn eğitim programı olan “Triple-P” aile eğitim programının da benzer şekilde ebeveynlerin çocuklarına karşı daha olumlu disiplin yöntemlerini kullanmasını ve fiziksel şiddet uygulama oranının azalmasını sağlamaktadır (Sanders ve Turner, 2016).

Katılımcıların aile tutumları incelendiğinde uygulama grubunun daha demokratik tutumlar benimsediği ancak kontrol grubunun daha geleneksel ya da otoriter tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Öğretir ve Demiriz (2009) ise

annelere ev ziyaretleri şeklinde gerçekleştirdikleri eğitim programına katılan annelerde demokratik tutumların arttığını ifade etmişlerdir. Riley (2020) etkili aile eğitim programlarının ebeveynlerin sıkı kurallar koyan otoriter tutumlarında değişiklik yarattığını belirtmektedir. Bu noktada araştırma bulgularının literatürle paralellik gösterdiği görülmektedir.

Bunların yanında Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği kullanılarak uygulama ve kontrol grubunun çocuklarıyla ilişki düzeyleri ve çatışma durumları karşılaştırılmış, uygulama grubunun çocuklarıyla daha olumlu bir ilişki kurduğu ve daha az çatışma yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Akgün ve Yeşilyaprak (2010), annelere yönelik düzenledikleri aile eğitim programı sonucunda eğitimden faydalanan ve faydalanmayan kişilere aynı ölçeği uygulamış olup eğitimden faydalanan kişilerin çocuklarıyla daha olumlu ilişki kurdukları sonucuna ulaşmıştır. Rizo ve diğerleri (2011), yaptıkları araştırmada aile eğitim programına katılan ebeveynlerin çocuklarıyla daha olumlu bir ilişki kurduklarından bahsetmektedir. Yine Tomlinson ve Andina (2015), aile eğitiminden faydalanan ebeveynlerin çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler kurduğunu ifade etmektedir.

Ölçek puanları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde kontrol grubunda kadınların çocuklarıyla daha olumlu bir ilişki içinde oldukları görülmekte iken aile eğitim programından faydalanan kadın ve erkeklerin ölçek puanları arasında bir farklılık saptanmamıştır. Dolayısıyla aile eğitim programının geleneksel anne merkezli ebeveyn-çocuk ilişkisi normlarını kırarak cinsiyet rollerini etkisiz kıldığı ve babaların da çocuklarıyla anneler kadar iyi bir ilişki kurabildiği görülmektedir. Pruett ve diğerleri (2016) tarafından babalara yönelik uygulanan aile eğitim programlarıyla ilgili yapılan bir araştırmada, programa katılan babaların çocuk yetiştirilmesi ve bakımına olan katılımının dikkate değer biçimde arttığı sonucuna varılmış; benzer bir sonuç AÇEV tarafından düzenlenen Baba Destek Programı'nda da ortaya çıkmıştır (AÇEV, 2019). Bu bağlamda aile eğitim programlarının cinsiyet rollerini devre dışı bıraktığı ve erkeklerin de ebeveyn-çocuk ilişkisinde kadınlar kadar başarılı olmasına katkı sağladığı söylenebilir. Benzer şekilde ölçek puanlarının eğitim değişkenine göre incelenmesi sonucunda uygulama grubunda eğitim düzeyine göre ölçek puanlarında farklılık saptanmazken kontrol grubunda

eğitim düzeyi arttıkça olumlu ilişkinin de arttığı görülmektedir. Sündüs (2019), ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça çocukla ilgilenme düzeyinin de arttığını belirtmektedir. Benzer şekilde Yıldırım (2018), ebeveynlerin eğitim düzeyi düştükçe katı disiplin yöntemlerini benimseme oranının arttığını ifade etmektedir. Bu sonuca göre aile eğitim programının eğitim düzeyi fark etmeksizin ailelerin çocuklarıyla olumlu ilişki kurmasına katkı sağladığı söylenebilir.

SONUÇ

Ülkemizde sistemli bir şekilde 1989 yılından itibaren uygulanan aile eğitim programlarıyla ilgili olarak bu çalışmada ASHB tarafından düzenlenen AEP'in etkileri kontrol gruplu olarak incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre uygulama ve kontrol grubunun sosyodemografik özelliklerinin birbiriyle eşleştiği görülmektedir. Katılımcıların hem uygulama hem de kontrol grubunda daha çok kadınlardan oluştuğu; uygulama grubunun eğitim düzeyinin kontrol grubuna göre fazla olsa da her iki grubun da eğitim düzeylerinin düşük, çalışma oranının az, düşük sosyo-ekonomik düzeyde ailelerden oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların ebeveynlik becerilerine ilişkin yapılan incelemede; uygulama grubunun çocuğun gelişim dönemleriyle ilgili kontrol grubuna kıyasla daha fazla bilgi sahibi olduğu, çatışmaları çözmede daha az olumsuz disiplin yöntemleri kullandığı, otoriter tutumları daha az benimsediği ve çocuklarıyla daha olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisi kurduğu görülmektedir. Ayrıca aile eğitim programının olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisinin gelişmesinde cinsiyet ve eğitim değişkenlerine göre oluşan farklılığı ortadan kaldırdığı da araştırmanın bir diğer sonucudur. Eğitim programına katılanların cinsiyete bağlı oluşmuş geleneksel ebeveynlik rollerini kırdığı, babaların da çocuklarıyla anneler kadar olumlu bir ilişki kurabildiği bulgularına ulaşılmıştır. Bunun yanında; düşük eğitim seviyesinin ebeveyn-çocuk ilişkisinde yarattığı dezavantajlı durumun aile eğitim programları ile azaltılabildiği, her eğitim düzeyinden insanın etkili aile eğitimlerinden faydalanarak çocuklarıyla olumlu ilişki kurabileceğine kanıt oluşturulduğu söylenebilir.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde aile eğitim programlarının sistematik bir şekilde uygulandığı takdirde katılımcılar açısından yarar sağlayıcı özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda aile eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve etkili bir şekilde uygulanması araştırmanın öncelikli önerisidir. Diğer öneriler mikro, mezzo ve makro boyutta sosyal hizmet önerileri olarak aşağıda sınıflandırılmıştır.

Mikro düzeyde bakıldığında, eğitim programına katılan ebeveynlerin, katılmayan ebeveynlere göre çocuğun gelişim dönemleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Ancak hangi gelişim alanlarına ilişkin bilgi sahibi oldukları değerlendirildiğinde uygulama grubunun çoğunlukla çocuğun fiziksel gelişimi hakkında bilgi sahibi olduğu, bilişsel gelişimi ve psikososyal gelişimi hakkında bilgi sahibi olma oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu noktada, eğitim programları dâhilinde çocuğun psikososyal, bilişsel ve cinsel gelişimleri hakkında ebeveynleri bilgilendirme çalışmalarının detaylandırılmasının ebeveynlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bir diğer sonuca göre aile eğitim programından faydalanan bireylerin çocuklarına mahremiyet eğitimi verme oranlarının, faydalanmayanlara göre yüksek olmakla birlikte istenilir düzeyde olmadığı; bununla birlikte ebeveynlerin hangi yöntemlerde çocuklarına mahremiyet eğitimi verdiği incelendiğinde çocuklarına kendilerine ait bir alanı olduğunu öğreterek özel alan bilinci geliştirmede yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu sebeple aile eğitim programlarında çocuklara mahremiyet eğitimi verilmesinin gerekliliği, mahremiyet eğitiminin içerikleri ve mahremiyet eğitiminin hangi yöntemlerle verilebileceği hakkında ebeveynlerin bilinçlendirilmesi önerilmektedir.

Mezzo düzeyde bakıldığında, ASHB tarafından düzenlenen eğitim programları kalabalık gruplara verilen seminerler şeklindedir. Yapılan çalışmalar aile eğitim programlarının grup çalışmaları ve hane ziyaretleriyle desteklendiğinde etkinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple eğitim programının grup çalışmalarıyla ilerleyebilmesi katılımcılar açısından daha faydalı olabilir.

Makro düzeyde ise şunlar ifade edilebilir: Aile eğitim programından yararlanan kişilerin anne baba olmadan önce ebeveynliğe ilişkin bilgi

edinme düzeyinin aile eğitim programından faydalanmayanlara göre daha yüksek olmakla birlikte yeterli olmadığı görülmektedir. Bu sebeple her çiftin evlenmeden önce çocuk yetiştirmenin sorumluluğunu alabilmesi için konu hakkında bir eğitim programına katılması gerektiği düşünülmektedir. Bunun yanında, araştırma sonucunda aile eğitim programına katılan babaların pozitif ebeveyn-çocuk ilişkisi kurabildiğinin saptandığı, dolayısıyla babalara yönelik aile eğitim programlarının yaygınlaştırılmasının da faydalı olacağı düşünülmektedir.

Son olarak gelecek bilimsel araştırmalara yönelik de bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu araştırma ASHB bünyesinde düzenlenen aile eğitim programlarına ilişkin yapılmış ilk araştırmadır. Ancak araştırma Karabük ili özelinde gerçekleşmiş olup araştırma sonucunda Türkiye genelinde ASHB bünyesinde düzenlenen eğitim programlarının etkinliğine ilişkin bir çıkarsama yapılamamaktadır. Bu sebeple benzer araştırmaların Türkiye geneline yaygınlaştırılmasının programın etkinliğine ilişkin genel bir çıkarsama yapmak konusunda daha doğru sonuca vardıracağı düşünülmektedir. Yine bu çalışma gözlemsel ve tek seferlik uygulama içeren kesitsel desende yürütülmüştür. Gelecek araştırmaların aile eğitim programlarının etkilerini uzun süreyle izledikleri boylamsal desenle yapılmasında yarar vardır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019, 01 01). Aile Eğitim Programı. Aile Eğitim Programı: <https://www.aep.gov.tr/> adresinden alındı

AÇEV. (2008). Güneydoğu Anadolu Anne Destek Programı Değerlendirme Araştırması Raporu. İstanbul: AÇEV.

AÇEV. (2009). Aile Eğitim Programları. Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Kongresi. Ankara: AÇEV.

AÇEV. (2016). Kırsal Alanda Yaşayan Çocuklar İçin Eşit Bir Başlangıç Projesi. İstanbul: AÇEV.

AÇEV. (2019, 12 15). BADEP. Anne-Çocuk Eğitim Vakfı-Baba Destek Programı: <https://www.acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin/baba-destek-programi/> adresinden alındı

AÇEV. (2019). 'Eşitlik İçin Babalar da Burada' Projesi Final Dış Değerlendirme Raporu. İstanbul: AÇEV. ilgilibabalik.acev.org adresinden alındı

Akgün, E., ve Yeşilyaprak, B. (2010). Anne-Çocuk ilişkisini Oyunla Geliştirme Eğitim Programının Etkililiği. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 43(2), 123-147.

Akgün, E., ve Yeşilyaprak, B. (2010). Çocuk Anababa İlişki Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(24), 44-53.

Akkök, F., ve Sucuoğlu, B. (1988). Aile rehberliğinin yuvaya yeni başlayan çocukların sosyal becerilerinin gelişimine etkisi. Eğitim ve Bilim Dergisi, 68(12).

Argon, T., ve Kıyıcı, C. (2012). İlköğretim kurumlarında ailelerin eğitim sürecine katılmalarına yönelik öğretmen görüşleri. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 19, 80-95.

Başoğlu, C., Lök, N., ve Öncel, S. (2017). Çocukların Aile İçi Şiddetten Korunmasında Ailelere Yönelik Girişimler. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 9(2), 123-135. doi:10.18863/pgy.281334

Bavolek, S. J. (2016). Nurturing Parenting Programs for the prevention of child maltreatment. J. James, ve J. Ponzetti içinde, Evidence-based Parenting Education: A Global Perspective (s. 206-224). New York and London: Routledge.

Collins, D., Jordan, C., ve Coleman, H. (2012). An introduction to family social work-fourth edition. Belmont: Brooks/Cole.

Çamur Duyan, G. (2000). Aile işlevleri ve ailenin sosyal demografik ve ekonomik nitelikleri ve yaşam döngüsü arasındaki ilişkiler. . Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Duyan, V., Özgür Sayar, Ö., ve Özbulut, M. (2008). Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak-sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet alanında çalışanlar için bir rehber. Ankara: Öncü Basımevi.

Erkan, S. (2013). Aile ve Aile Eğitimi İle İlgili Temel Kavramlar. Z. F. Temel içinde, Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları (s. 3-43). Ankara: Anı Yayıncılık.

Ersay, E. (2013). Aile Eğitimi Programlarının Planlanması, Uygulanması ve Değerlendirilmesi. Z. F. Temel içinde, Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları (s. 274-324). Ankara : Anı Yayıncılık.

Eryorulmaz, A. (1993). Kurumsal okul öncesi eğitiminde ailenin rolü. 9. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi Yaygınlaştırılması Semineri (s. 90-95). Ankara: Ya-Pa Yayınları.

Gençtürk, A., ve Memiş, A. (2010). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Öz-Yeterlik Algıları ve İş Doyumlarının Demografik Faktörler Açısından İncelenmesi. Elementary Education Online, 3(9), 1037-1054.

Gordon, D. (2003). Intervening with families of troubled youth: functional family therapy and Parenting Wisely. J. McGuire içinde, Offender rehabilitation and treatment (s. 193-220). Sussex, UK: John Wiley.

Gordon, T. (1996). E.A.T. Etkili Anne baba eğitiminde uygulamalar. (E. Aksoy, Çev.) İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Hamner, T., ve Turner, P. (1996). Instructor's Manual for Parenting in Contemporary Society, Third Edition. AllynveBacon.

James, J., ve Ponzetti, J. (2016). Evidence-based Parenting Education- A Global Perspective. New York and London: Routledge.

Karasar, N. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Eğitim Yayıncılık.

Kartal, H. (2013). Erken eğitim ve destek programları. Z. F. Temel içinde, Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları (s. 159-221). Ankara: Anı Yayıncılık.

Koçak, A. A. (2004). Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu.

Kumpfer, K., ve Hansen, W. (2014). Family based prevention programs. L. Scheier, ve W. Hansen içinde, Parenting and teen drug use (s. 166-192). New York: Oxford University Press

Kumpfer, K. L., Magalhaes, C., ve Ahearn Greene, J. (2016). Strengthening Families Program. J. James, ve J. Ponzetti içinde, Evidence-based Parenting Education: A Global Perspective (s. 277-292). New York and London: Routledge.

Kumpfer, K. L., Pinyuchon, M., Baharudin, R. B., Kannikar, N., ve Xie, J. (2016). Parenting education in the Asian Pacific region. J. James, ve J. Ponzetti içinde, Evidence-based parenting education- A global perspective (s. 105-122). New York and London: Routledge.

Na, J., ve Chia, S. (2008). Impact of online resources on informal learners: Parent perception of their parenting skills. Computer and Education, 51, 173-186.

Öğretir, A. D., ve Demiriz, S. (2009). The Effect of the Mother Home-visit Education Program on Mother's Attitudes and Emphaty Levels. Ankara Universty Journal of Faculty of Educational Sciences, 42(1), 421-433.

Özaslan, H., ve Gültekin Akduman, G. (2018). Ailelerin Mahremiyet Eğitime İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. SETSCI Conference Index in System, 3, 1363-1369.

Payne, M. (2016). Modern Social Work Theory-4th edition. New York: Oxford University Press.

Pruett, K., Pruet, M. K., Pape Cowan, C., ve Cowan, P. (2016). Supporting Father Involvement Project- A Value-added Co-parenting Program. J. James, ve J. Ponzetti içinde, Evidence-based Parenting Education- A Global Perspective (s. 176-191). New York and London: Routledge.

Pushak, R., ve Gordon, D. (2016). Parenting Wisely- using innovative media for parent education. J. James, ve J. Ponzetti içinde, Evidence-based parenting education- A global perspective (s. 161-191). New York and London: Routledge.

Riley, D. (2020, 12 31). Some Principles for Designing Effective Parenting Education/ Support Programs. Wisconsin Family Impact Seminars: http://wisfamilyimpact.org/wp-content/uploads/2014/10/s_wifis03c02.pdf adresinden alındı

Rizo, C. F., Macy, R. J., Ermentrout, D. M., ve Johns, N. B. (2011). A Review of Family Interventions for Intimate Partner Violence with a Child Focus of Child Component. Agress Violent Behaviour(16), 141-166.

Sanders, M., ve Turner, K. M. (2016). Triple P- Positive Parenting Program. J. James, ve J. Ponzetti içinde, Evidence-based Parenting Education: A Global Perspective (s. 225-243). New York and London : Routledge.

Scholassman, S. (1978). Before home start: notes toward a history of parent education in America. *Harvard Educational Review*, 46, 436-467.

Sheafor, B., ve Horejsi, C. (2012). Sosyal hizmet uygulaması- temel teknikler ve ilkeler. Ankara: Nika Yayınevi.

Sigmarsdottir, M., Rains, L. A., ve Forgatch, M. S. (2016). Parent management training- Oregon Model: A program to treat children's behavior problems. J. James, ve J. Ponzetti içinde, *Evidence based parenting education: A global perspective* (s. 192-205). New York and London: Routledge.

Smith, S. (1995). Family theory and multicultural family studies. B. Ingoldsby, ve S. Smith içinde, *Families in multicultural perspective* (s. 5-35). New York: The Guildford Press.

Sündüs, A. (2019). Aile eğitim programının aile işlevleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı.

Şimşek, B. (2017). 7-19 Yaş Aile Eğitim Programının Aile Tutumlarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Ana Bilim Dalı.

Temel, Z. F. (2003). Aile Eğitim Modeli- Dünya'da ve Türkiye'deki Uygulamalar. İstanbul: AÇEV Yayınları.

Temel, Z., Aksoy, A., ve Kurtulmuş, Z. (2013). Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları. Z. F. Temel içinde, *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları* (s. 328-360). Ankara: Anı Yayıncılık.

Todd, G., Bowne, J. B., Yoshikawa, H., Schindler, H. S., Duncan, G. J., Magnusan, K., ve Shonkoff, J. P. (2016). The Added Impact of Parenting Education in Early Childhood Education Programs: A Meta Analyses. *Children and Youth Services Review*, 2-39. doi:10.1016/j.chilyouth.2016.09.018

Tomlinson, B., ve Andina, S. (2015). Parenting Education in Indonesia. Washington: The World Bank. doi.org/10.1596/978-1-4648-0621-6 adresinden alındı

Tuncay, T. (2019, 01 05). Aile Hakkında Düşünmek. Tarık Tuncay: <https://www.tariktuncay.org/blank> adresinden alındı

Turhan, Z. (2019). Safe father-child contact postseparation in situations of intimate partner violence and positive fathering skills: a literature review. *Trauma, Violence, ve Abuse*, 1524838019888554.

Ural, O. (2013). Düünden Bugüne Aile Eğitimi. Z. F. Temel içinde, Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları (s. 50-67). Ankara: Anı Yayıncılık.

Webster-Stratton, C. (1981). Modification of mothers behaviours and attitudes through videotape modeling group discussion program. *Behavior Therapy* (12), 634-642.

Webster-Stratton, C. (2016). The Incredible Years Parent Programs- methods and principles that support program fidelity. J. James, ve J. Ponzetti içinde, Evidence-based parent education: A global perspective (s. 143-160). New York and London: Routledge.

Webster-Stratton, C., ve Reid, M. (2017). The Incredible Years parents, teachers and children training series : A multifaceted treatment approach for young children with conduct problems. J. Weisz, ve A. Kazdin içinde, Evidence-based psychotherapies for children and adolescents, 3rd edition (s. 122-141). New York: Guildford Publications.

Wind, E., ve Brown, J. (1987). Promoting effective parenting: A study of two methods in Kingston, Jamaica. *Child Welfare: Journal of Policy, Practice, and Program*, 66(6), 507-516.

Yıldırım, M. (2018). Çocukta Davranış Problemlerine Yönelik Modüler Aile Eğitim Programının Geliştirilmesi. Doktora Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Zigler, E. (2002). Foreword. M. H. Bornstein içinde, *Handbook of parenting cilt 1/ Children and parenting* (s. xiii-xv). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.